

Om Eleanor (Mug met de gouden tand) – Foto Ben Van Duin

kan de film honderd keer beter. Op het toneel moet je de beperkingen van de illusie ten volle onderkennen. Zoals Ariane Mnouchkine dat doet; in haar werk kan ik me volledig vinden. Ook zij erkent dat ze niet de werkelijkheid kan nabootsen. Dat is niets nieuws; de Grieken en Shakespeare wisten dat ook al.

In de manier van spelen en in de aankleding moet je voortdurend erkennen dat toneel maar een illusie is. Het publiek wéét dat, maar je moet er steeds weer aan herinneren. Je moet voortdurend die afspraak van ‘het is maar toneel’ vernieuwen. Constant moet je erop wijzen: we weten dat datgene wat we spelen niet waar is, maar we doen alsof. Dat aspect zit in al de voorstellingen die ik geregisseerd heb.”

Ik kijk en rommel maar aan

Hier eindigt het gesprek voorlopig. Ritsema moet even weg. Als hij na een half uurtje weer verschijnt, begint hij:

“Wat zat ik daarnet weer te lullen en betweterig te zeggen waar het allemaal om zou gaan in het theater. Ik haat me als ik mezelf zo bezig hoor. Kijk, wat ik veel beter kan zeggen is – maar daar heeft dus niemand een boodschap aan – dat het allemaal vreselijk moeilijk is. Dat de mensen geen idee hebben hoe moeilijk het is. Als het goed is, ziet alles er zo vreselijk vanzelfsprekend uit. Alsof iemand in al zijn genialiteit gezegd heeft hoe iedereen moest gaan staan en spelen. Men beseft niet dat alles gevonden wordt in een langzaam

proces van samen zoeken. En van ‘cadeaus krijgen’.

Ik vind bijna alles op een toevallige manier. Mijn uitgangspunt is min of meer: ik kijk en rommel maar aan en door een reeks correctieve opmerkingen (zo van: doe het nou zo eens, probeer dat eens uit, enz...) gaan we langzaam naar een bepaalde vorm toe tot we op een gegeven moment zeggen: voor ons is dit met deze tekst een perfecte vorm.”

Van de drie voorstellingen die U bij het Werktheater maakte vond ik Adio de mooiste. Het prachtige vooral was de manier waarop de acteurs telkens opnieuw vanuit de twijfel begonnen te spelen; niet vanuit een vooropgezet idee, maar vanuit het probleem ‘wat moeten we nu doen?’

“Daar hou ik inderdaad ook wel van. Van die twijfel. Dat komt ook terug in die productie *Om Eleanor* – die zal je ook wel mooi vinden.”

Het komt me voor dat je op dit ogenblik heel veel regiewerk verricht. Gaat het niet schaden aan de intensiteit van het werk. Voorstellingen met de diepgang van Adio produceer je toch niet aan de lopende band?

“Daar ben ik nu wel mee bezig, met dat probleem. Ik heb altijd geroepen dat ik niet te veel voorstellingen wou doen, niet het regisseurtje spelen. Ik raak nu wat in de knoei met dat principe. Ik heb het ontzettend druk. En ik zeg dan nog veel dingen af.

Als ik genoeg op mijn kunnen zou kunnen vertrouwen dan zou ik graag zoiets realiseren als Lanzmann. Tien jaar werken en dan een monument afleveren als *Shoah*, een prachtige film... Maar dat kan ik natuurlijk niet. Hoewel ik graag heel lang werk aan iets om het helemaal af te maken, zoals dat gebeurd is met Joop Admiraal voor *U bent mijn moeder*. Met *Wilhelm Meisters Leerjaren* bijvoorbeeld zijn we te vroeg moeten stoppen met repeteren, omdat die afspraken nu eenmaal zo gemaakt waren. Dat is fout natuurlijk. Had ik een paar maanden meer gehad, dan was het een veel betere voorstelling geweest. Dat wil ik niet meer, dat rekening houden met produktietempo en -dwang. Het gaat er niet om veel produkties te maken. Het gaat mij wel om – het klinkt zwaar – om de... waarheid. Zowel in spelen, als de waarheid vinden van het stuk wat je doet. Zoals bijvoorbeeld de waarheid over afscheid nemen in die voorstelling met Yolande, Frank en Joop. Rond dat thema een ‘zuivere’ voorstelling maken is dan mijn opdracht. Ik maak graag

mooie produkties, die aan de goeie kant van het leven staan. En de goeie kant van het leven is – helaas in mijn geval – de positieve kant. Moed hebben om er iets van te maken en niet vluchten in je eigen tekortkomingen – dat vind ik een levensopdracht. Bij mij zal je nooit vieze of lelijke dingen op het toneel zien. Dat haat ik. Cynisme vind ik een laffe levensvisie. Ik heb er ook ontzettend veel problemen mee dat de pers zo op dat modieuze cynisme tippelt.”

Het egocentrisme van het lijden

“Het is vreselijk moeilijk om niet te vluchten in het egocentrisme van het lijden. De hele toneelliteratuur zit er vol van en ook een heleboel hedendaagse regisseurs. Daar word ik vreselijk boos over, over dat soort doemdenken en de daarmee gepaard gaande masculiene vernietigingsdrang. Snij dan je aders over of eet een hap cyaankali.

Ik vind ze ook allemaal verdacht, de jongens die zogenaamd de wereld willen verbeteren door de slechte dingen te laten zien. Ze verlekken zich aan de dingen die ze doen. Als een toneelschrijver opschrijft hoe bijvoorbeeld een vrouw wordt mishandeld, dan zie ik hoe hij zich achter zijn schrijftafel zit te verlekken in dat wat hij bedenkt. Dat haat ik!”

Jan Ritsema zal nooit een tekst van Heiner Müller regisseren, denk ik als ik U zo hoor.

“Nee. Dat is een negatieve man. Norén precies eender. Botho Strauss ook. Die heb ik dus wel gedaan op school, maar daar heb ik me lelijk op verkeken, op zijn *Bekende Gezichten, Gemengde Gevoelens*. Daar wil ik niet voor werken. Ik weet hoe moeilijk het is om in je privéleven zowel als in je werk en in je maatschappelijke bijdrage niet egocentrisch maar steunend en zorgvuldig te zijn. Ik hou van zorgvuldigheid, van beleefdheid. Heel merkwaardig. Geen formele beleefdheid.

Natuurlijk is het leven een zootje. En het is niet gemakkelijk. Maar zodra je als volwassene een keer dat leven accepteert, moet je positief zijn en niet wild om je heen staan schoppen, want dat is maar al te makkelijk. En het is burgerlijk. Schelden op anderen en op het leven is het meest voor de hand liggende wat je kan doen. En dat het in-en-in-burgerlijk is bewijst het feit dat het zoveel aandacht krijgt in de pers.”

Edward van Heer